

Heilige bomen

Hoeveel er nog overeind staan? Een stuk of tien misschien, mogelijk nog een paar meer. Zelfs heilige bomen hebben niet het eeuwige leven.

Ooit telden Nederland en België vele tientallen bedevaartsbomen. “De mooiste staat in Meerveldhoven, een oud kerkdorp in de gemeente Veldhoven”, weet etnoloog Peter Jan Margry van het Meertens Instituut in Amsterdam. “Om die boom is een kapel gebouwd. Al sinds de vijftiende eeuw komen er pelgrims op af”, zegt Margry, mede-auteur van het bijna vierduizend pagina’s tellende standaardwerk *Bedevaartplaatsen in Nederland*.

Het verhaal achter de boom in Meerveldhoven is bijzonder, maar niet uniek. Ergens in de tweede helft van de dertiende eeuw was een boer onderweg naar zijn land aan de Gender, een beekje in Brabant, toen hij in een eik een Mariabeeldje aantrof. Hij nam het mee om het thuis als altaarstuk te vereren, maar een dag later was het beeld weg en trof hij het weer aan tussen de takken van dezelfde boom. De zomen van de mantel zaten onder de modder: Maria was het hele stuk zelf teruggelopen. De geschiedenis herhaalde zich nog tweemaal, tot de boer zich realiseerde dat Maria kennelijk juist in de eik wilde worden vereerd. De laagste takken van de boom werden afgezaagd en er werd ter plekke een kapelletje opgericht, gewijd aan de Onze-Lieve-Vrouwe ter Eik.

Een opmerkelijk verhaal, maar in Uden, Oirschot en Ommel, alle ook in Noord-Brabant, deden zich vergelijkbare mirakels voor, met Maria en een

boom in de hoofdrollen. “Het zijn van die vaste elementen die in volksverhalen voortdurend terugkeren”, zegt Margry.

Meerveldhoven is nog steeds een populaire bedevaartsplaats. De eik is weliswaar heilig, maar vooral vanwege het nog heiliger Mariabeeldje dat erin staat: de takken zijn uitverkoren de Maagd te dragen.

Andere bomen hebben geen mirakelbeeld nodig. In het Gelderse Overasselt staat een oude zomereik die vol lapjes hangt. Nog altijd binden zieken een stukje stof om de takken; ze geloven dat ze de eigen koorts kunnen overdragen aan de boom en zo zelf genezen.

Naast de eik staan nog de resten van een kapel, ooit gewijd aan de struikrover Walrick die zich door Willibrordus liet bekeren. “Eerst werd Walrick er aangeropen om genezing, maar toen de kapel in verval raakte, ging de genezende kracht over op de boom. De boom is een substituuut geworden voor de kapel”, stelt Margry.

Dat moet al voor de achttiende eeuw zijn gebeurd. De eerste bronnen waarin de boom wordt genoemd, dateren uit die tijd. De lokale priester verzoon er toen een legende bij waarin Karel de Grote een rol speelde. Het was de beproefde manier van de rooms-katholieke kerk om een volksgebruik dat kennelijk grote waarde had voor de burgers op te nemen in de kerkelijke rituelen.

In de vroegste periode van kerstening was het juist andersom. In de achtste eeuw gingen Bonifatius en Willibrordus rond met een bijl. Kwamen ze een Germaanse heilige boom tegen, dan hakten ze die om, zaagden er planken van en bouwden er een kapel mee. Uit dezelfde tijd dateert het *Indiculus superstitionum et paganiarum*, een door de kerk opgestelde lijst bijgeloven en heidense gebruiken die verbannen dienden te worden. Hoog op deze zwarte lijst: boomheiligheden.

ONZE-LIEVE-VROUWE TER EIK

MEERVELDHOVEN, NEDERLAND

“Bid voor ons”, staat geschreven op het kleed dat het altaar bedekt. De hartvormen en rozenkransen waarmee de takken van de eik volhangen, drukken eenzelfde boodschap uit: het zijn smeekbeden en dankbetuigingen van gelovigen. De oudste vermelding van een Mariabeeld *in quercu* (in een eik) op deze plek dateert uit 1510. Eeuwenlang was de kapel een van de populairste bedevaartsoorden van Brabant.

Het aanbidden van bomen paste niet binnen het christelijke geloof. Alleen waar het christendom zich nog niet had ingenesteld, hielden de Germaanse rituelen stand.

Bomen, zegt Margry, zijn “symbolen van levenskracht en van vernieuwing, van vitaliteit en in sommige culturen ook van viriliteit”, zegt Margry. “Een boom straalt eeuwigheid uit. Elk jaar in de herfst lijkt hij af te sterven, maar in het voorjaar komt hij weer in bloei. Kun je je een sterker symbool van hoop voorstellen?”

Maar hoe sterk ze ook zijn, zelfs bomen hebben niet het eeuwige leven. De eik in Meerveldhoven is al enkele malen vervangen door een

vers exemplaar. Soms wordt een voordien onbelangrijke boom ineens een bijkans heilige status toegedicht. Voor de flats in de Amsterdamse wijk Bijlmermeer waar in oktober 1992 een Boeing neerstortte, staat de ‘boom die alles zag’, nu het centrale punt voor de jaarlijkse herdenking.

Vlak bij de luchthaven Schiphol worden dezer dagen 298 bomen aangeplant: één voor elk van de inzittenden van rampvlucht MH17. Het bos moet de herinnering aan de slachtoffers levend houden. “Een groen lint van bomen dat samenbindt en dient als oase van bezinning, troost en hoop”, zeggen de initiatiefnemers. Een bedevaart waard. —Pancras Dijk